

Dana Rosová
Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi

Spiski fotograf – Karol Hegenbart

V Spišskej Novej Vsi od roku 1890, kedy už zavedený fotoateliér od známeho fotografa Karola Divalda staršieho odkúpil Gusztáv Matz, začala sa písať nová kapitola dejín fotografie v meste Spišská Nová Ves (maďarsky Igló).

Gusztáv Matz (narodený 6. 8. 1860 v Gelnici, zomrel 28. 10. 1903 pravdepodobne v Spišskej Novej Vsi – pochovaný je na cintoríne v Gelnici) sa oženil (presný dátum sobáša sa zatiaľ nepodarilo zistiť) s Annou Hegenbartovou (narodená 12. 2. 1869, zomrela 8. 2. 1946 v Spišskej Novej Vsi), ktorá pochádzala, ako aj Matz, z majetnej rodiny. Je viac ako pravdepodobné, že pred sobášom asi pracovala v jeho fotoateliéri. Po svadbe (asi okolo r. 1890–1891) bývali v rodičovskom dome manželky, ktorý postupne a systematicky skoro celý prebudovali na veľmi prosperujúci fotoateliér nesúci meno Gusztáv Matz a neskôršie (po smrti Gusztáva Matza) Gusztáv Matz a spol. Ešte aj dnes tento dvojposchodový dom, hoci čiastočne stavebne upravený, pôsobí impozantne a ojedinelo svojou architektúrou.

Hlavné sídlo ateliéru bolo v Spišskej Novej Vsi, ale postupne si manželia otvárajú pobočky v Levoči, Poprade, Krompachoch, Spišskom Podhradí, v Rawitschi v Sliezsku (dnes Poľsko), a svojich obchodných cestujúcich Nikoliča a Vučeriča majú zastúpených v bývalej Juhoslávii.

Kým Gusztáv Matz bol umeleckou dušou ateliéru, jeho manželka Anna sa chytila ekonomickej stránky a veľmi rozumne rozširovala firmu.

Anna Matzová bola prvorodeným dieťaťom manželov Václava Hegenbarta a Márie, rodenej Kleinovej, potom nasledoval syn Karol, po ňom ešte dcéra Mária a syn Emil.

Karol Hegenbart sa narodil 25. 2. 1875 v Betlanovciach na Spiši, kde začal chodiť do školy. V rokoch 1890 až 1892 navštevuje v Košiciach maďarskú kráľovskú strojnícku priemyselnú strednú školu, kde okrem ručných prác nadobúda vedomosti z technológie, elektrotechniky, geometrie, ekonomiky, národného

hospodárstva, účtovníctva, aj vedenia spisov v maďarskom a nemeckom jazyku a po jej absolvovaní podľa záverečného vysvedčenia z roku 1893 môže vykonávať zámočnícke, kováčske, mediarske a bronzové umeleckopriemyslové práce.

Nevieme, či po ukončení školy nastúpil pracovať hneď do fotoateliéru svojho švagra a sestry, alebo či pracoval aj inde. Medzi rodinnými fotografiami, ktoré uchováva vdova po jeho najstaršom synovi Jozefovi, sú uchované veľmi zaujímavé fotografie, na ktorých je vždy spolu so zamestnancami ateliéru Matz.

V rodinnom archíve sa nachádza legitimácia zo dňa 15. 2. 1923 s platnosťou do 1. 1. 1926 vydaná na meno Karol Hegenbard aj s jeho fotografiou pod číslom 39, ktorá potvrdzuje, že ako samostatný fotograf je riadnym členom Odborového spolku fotografistov pre Slovensko a Podkarpatskú Rus. Táto časť legitimácie je opatrená guľatou pečiatkou s kolopisom: Říšský svaz odborných spoločenstev fotografu se sídlem v Praze a ďalšou guľatou pečiatkou s kolopisom: Odborový spolek fotografistov pre Slovensko a Podkarpatskú Rus a v strednej časti štylizovaného slnka s lúčami je fotografický aparát, maliarska paleta so štetcami. Legitimácia obsahuje aj úradné potvrdenie zo dňa 14. decembra 1923 o živnostenskom liste vystavenom v Spišskej Novej Vsi 9. januára 1912 pod číslom E 1/1912 (36 adm. 912). Táto časť je opatrená okrúhlou pečiatkou s kolopisom: Všeobecná priemyselná korporácia - Általános ipartestület – Nová Ves 1891.

Technické vzdelanie, zručnosť, vrodená inteligencia a záujem stále o nové poznatky vedeckých technológií z rôznych odvetví, poháňali Karola Hegenbarta k neustálemu vylepšovaniu technického chodu prosperujúceho ateliéru, ktorý po smrti Gusztáva Matza v roku 1903 viedla veľmi dobre vdova Anna, o čom svedčí aj počet zamestnancov, ktorých okolo rokov 1906 až 1907 bolo do 30.

Karol Hegenbart zaviedol do celého domu telefón, čím boli jednotlivé pracoviská, ako aj obývacie časti domu navzájom prepojené. Takto sa vybavovanie iste urýchlilo a jednotlivé prevádzky sa mohli dohodnúť o postupe prác.

Zostrojil komplex tlakových nádob, s ktorými striekali a retušovali fotografie.

Zaujímavá je fotografia Karola Hegenbarta spolu so svojimi psami so sluchátkami na ušiach, kde všetci spoločne počúvajú rádio, ktoré si určite zostrojil sám.

Maličký zápisník označený rokom 1902 (dátum je prepísaný na 1903), ktorý si viedol, obsahuje v nemeckom a maďarskom jazyku jeho rukou atramentom a ceruzkou (zaujímavosťou je, že sklon písma je v ľavom uhle) písané technologické postupy s presnou gramážou chemikálií používaných pri výrobe fotografií, ale aj príprave sklenených dosák – negatívov. Okrem toho tu nájdeme aj účtovné záznamy o počte fotografií rozmerov - vizitky, kabinety, pohľadnice, boudoir, veľkoplošných fotografií a sklenených negatívov za obdobie rokov 1925, 1926, 1927 a 1928 (za prvé dva mesiace) vyrobených v pobočke v oprade. Do zápisníka si ďalej zaznamenával adresy rôznych výrobcov a predajcov fotografického tovaru, dodávateľov žiaroviek a rôznych elektronických súčiastok do rádia, obchodných partnerov, nákresy rozvodu elektrického prúdu a

chodných partnerov, nákresy rozvodu elektrického prúdu a jedinou perličkou je recept na kukuričné víno.

Vo fotoateliéri u Anny Matzovej pracovala ako fotografická pomocníčka Margita Menyhértová, narodená 16. 4. 1900 v Spišskej Novej Vsi rodičom Jozefovi Menyhértovi (narodenému 12. 11. 1862 v Gelnici) a Márii (narodenej 30. 10. 1873 v Krompachoch), rodenej Zibrickej. Robotnícka knižka s číslom 21/1925 je vydaná na jej meno, kde v kolonke zamestnávateľa („pracudávajúceho“) je uvedené meno Matz a sp., fotograf, Sp. Nová Ves a dátum 23. 3. 1925 s vlastnoručným podpisom vd. Matz Gustav (bez maďarského sz v mene Gusztáv), menovaná je prihlásená pod číslom 569, čo potvrdzuje aj úradná okrúhla pečiatka s kolopisom: Všeobecná priemyselná korporácia – Altalános ipartestület Nová Ves.

Vo fotoateliéri sa zoznamuje s Karolom Hegenbartom a 4. 11. 1926 v Smižanoch uzatvárajú sobáš. Svedkami im boli Ernest Kavasch – architekt z Užhorodu a Gejza Hajtás – fotograf z Levoče (viedol pobočku Matz v tomto meste). Manželom sa narodili tri deti – Jozef (nar. 30. 8. 1928), Karol (nar. 19.5.1930) a Magdaléna (nar. 10. 4. 1933), vydatá za Juraja Sooša.

V Štátnom archíve v Spišskej Sobote sa nachádza plán úpravy domu v Poprade (nevieme, či Hegenbart dom odkúpil už so zavedeným ateliérom od niektorého fotografa pôsobiaceho v tomto meste, alebo si časť domu upravil a zariadil na ateliér sám), v ktorom je jasne zakreslený aj ateliér. Tento plán vyhotovil architekt Kavasch a syn v Užhorode 14. 3. 1927. Jedná sa o prístavbu kuchyne, ktorá bola 21. 3. 1927 mestskou radou v Poprade povolená a povolenie dáva aj železničná dráha, pretože dom sa nachádza blízko trate. Dokončená bola v roku 1934, čo potvrdzuje doklad – výmer mestskej rady č. 337, že obecná stavebná komisia skonštatovala, že stavba prevedená v rokoch 1927 – 1934 spĺňa „verejno-zdravotnícky“ a „ohňopolicajný“ účel novostavby a obývanie sa povoľuje Karolovi Hegenbartovi na Tatranskej ulici č. 10 v Poprade. Toto je doposiaľ jediný zachovaný archívny doklad o existencii ateliéru, samozrejme okrem hrnatých pečiatok na reverzoch fotografií s označením Ateliér Matz, Poprad a Karol Hégenbart, Poprad 2. Túto samostatnú pečiatku na svoje meno používal pravdepodobne až v 30-tych rokoch 20. storočia.

Ďalším dokladom evidovaným v Štátnom archíve v Poprade je popisný hárok súpisu obyvateľov Popradu z 1. 1. 1939 za rok 1938, na ktorom sú zapísaní Karol Hegenbart, Margita Hegenbartová rodená Menhirt. (nie Menyhértová, ako má uvedené v rodnom liste), Jozef, Karol a Magdalena s dátumami narodenia. Rodina sa prihlásila k maďarskej národnosti a rímsko – katolíckemu náboženstvu.

Podpisy Karola Hegenbarta v legitimácii a na výmere sú zatiaľ jediné, ktoré sa našli a podľa sklonu písma potvrdzujú, že záznamy v zápisníku sú jeho. Karol Hegenbart po zničení železničných koľají Nemcami blízko stanice v Poprade

počas druhej svetovej vojny, ktoré poškodilo aj dom s ateliérom, vracia sa s rodinou do Spišskej

Novej Vsi najprv do prenajatého malého a nevyhovujúceho domu, neskôr späť do veľkého rodičovského domu – ateliéru k sestre Anne Matzovej. 8. februára 1946 zomiera Anna Matzová a v tom istom roku 9. septembra aj Karol Hegenbart, čomu dopomohli vojnové udalosti, podlomené zdravie a smrť sestry, s ktorou spoločne od roku 1903 na vysokej profesionálnej úrovni držali firemnú značku fotoateliéru Matz a spol.

Vdova po Karolovi Hegenbartovi s príbuznými pre vysoké dane a povojnové pomery predala ateliér s domom v Poprade aj Levoči, v roku 1947 v Krompachoch a Spišskom Podhradí, pričom predajné zmluvy im vyhotovil právnik dr. Štefánik, príbuzný gen. Rastislava Štefánika.

Syn Karol Hegenbart ml. sa vyučil za drogistu, ale fotografovať sa samozrejme nasučil u svojho otca a tieto vedomosti neskôr profesionálne uplatňoval v Geologickom prieskume v Spišskej Novej Vsi. Jeho koníčkom však bola krajinárska a dokumentárna fotografia, predovšetkým Ochtinská aragonitová jaskyňa.

Starší syn Jozef, aj keď spolu s bratom Karolom ml. pomáhali a učili sa samozrejme najprv u otca a potom v novoveskom ateliéri českého fotografa Otokara Hirscha, pracoval ako technik a zásobovač v Novom domove v Spišskej Novej Vsi, fotografii zostal verný, dával však prednosť portrétnej tvorbe, najmä s láskou fotografoval deti. Že fotografovanie miloval od detstva dokladá fotografia, na ktorej je zväčšený asi ako desaťročný s fotoaparátom v ruke. Na zadnej strane s úprimnou detskou vrúcnosťou ďakuje za tento darček tete Anna (Matzovej). Jemu spolu s manželkou Magdalénou a sestrou Magdalénou patrí najväčšia zásluha o záchranu cca 10 000 sklenených dosák z Matzovho ateliéru, fotografických prístrojov a časti vybavenia, ktoré sa nachádzajú vo fondoch Štátneho archívu v Levoči a v Múzeu Petzvala v Spišskej Belej. Vnúčatá a pravnúčatá Karola Hegenbarta už neprebrali rodinnú štafetu fotografa.

Tvorbu Karola Hegenbarta je v prvom pohľade veľmi ťažko určiť, pretože žiadne dielo nie je ním verifikované. Všetky doposiaľ zachované fotografie nachádzajúce sa vo fondoch múzeí a archívov, najmä na Spiši, nesú striktné firemné označenie Gusztáv Matz a spol., až fotografie z konca 20 – tých a 30 – tých rokov 20. storočia, ako sme už uviedli, boli opatrené pečiatkou Karol Hegenbart, Poprad 2. Jedná sa však vždy o portrétnu tvorbu.

V druhom pohľade môžeme so stopercentnou istotou určiť, že všetky zachované rôznorozmerné sklenené negatívy uložené v Štátnom archíve v Levoči z továrne Scholtz v Matejovciach pri Poprade sú dielom Karola Hegenbarta. Podrobne zdokumentoval celú výrobu v tejto továrni, interiéry s výrobnými linkami, ako aj kancelárie, jedáleň, exteriéry továrne, samozrejme aj výrobky, ale aj vilu rodiny Scholtz. Majstrovským kúskom je tablo asi 500 zamestnancov, ktoré po-

zostáva asi z 9 – tich skupinových fotografií prefotená na 1 negatív. Pri tomto fotografovaní plne využil svoje technické a fotografické vzdelanie.

Ďalej nachádzame negatívy železničného nešťastia s vyvrátenými vagónmi. Pohľad na 24 zoradených slonov od najmenšieho po najväčšieho vzbudzuje obdiv, ako dokázal zachytiť tento okamih. Jedná sa pravdepodobne o cirkus Kludský, pretože v zoologických zbierkach Národného múzea v Prahe majú vypreparovaný dermoplastický preparát sloníčaťa, ktoré uhynulo v Spišskej Novej Vsi, kedy tento cirkus vystupoval začiatkom 30-tych rokov na Spiši.

V spomínanom fonde Matz je niekoľko záberov dedín alebo mestečiek na pozadí Tatier, ktoré sú poškodené, preto je ťažké určiť, o ktoré sa jedná. Viac než pravdepodobne aj zábery z Tatranskej Lomnice, z niektorého tatranského sanatória, sánkujúcich sa a neidentifikované z Tatier pochádzajú od neho.

Karol Hegenbart miloval svoje deti, spolu s manželkou Margitou, ktorá nielenže sa starala o domácnosť, ale naďalej pracovala v ateliéri, pravdepodobne k vianočným a veľkonočným sviatkom svojim známym posielali štylizované pohľadnice, z ktorých sa usmievajú ich deti. Zarámované zväčšeniny týchto fotografií ešte aj dnes dotvárajú rodinnú atmosféru Hegenbartovcov.

Ateliér Gusztáv Matz a spol. napriek doterajším poznatkom je ešte aj v 21. storočí *terra incognita*. Veríme, že aj týmto príspevkom sa nám podarilo predstaviť jeden z fotoateliérov, ktorý skoro 60 rokov nepretržite pôsobil nielen na Spiši.